

Paweł UKIELSKI

## GOSPODARKA

Rok 2009 był najtrudniejszym dla państw Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) od momentu głębokiej recesji z początku lat 90., związanej z przejściem z gospodarki centralnie sterowanej na tory wolnorynkowe. W 2009 r. w EŚW z pełną mocą uderzył światowy kryzys gospodarczy. W niektórych państwach (bałtyckie, Ukraina) spadek PKB był szczególnie silny i dotkliwy, powyżej 10%. Zmniejszenia PKB udało się uniknąć jedynie Polsce oraz kilku niewielkim, mało rozwiniętym gospodarczo krajom, słabo powiązanym z rynkami światowymi (Albania, Białoruś, Kosowo). Symptomy głębokiego kryzysu, który nawiedził EŚW, dały się zauważyć już w 2008 r., jednak jego skala w 2009 r. zaskoczyła obserwatorów i rządy. Bardzo poważna, a w niektórych przypadkach wręcz dramatyczna sytuacja gospodarcza zmusiła je do podjęcia działań antykryzysowych i ratowania budżetów – w różnych proporcjach ograniczano wydatki, zwiększano przychody oraz inwestycje stymulujące popyt. Kraje będące w najgorszym położeniu podejmowały rozmowy o pakietach ratunkowych z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, Bankiem Światowym czy Komisją Europejską.

Spadek globalnego PKB w krajach EŚW wpłynął również na zmniejszenie PKB *per capita*. W związku z faktyczną deprecjacją wielu walut krajów regionu, poziom PKB na mieszkańca według kursów bieżących skurczył się znacznie bardziej, niż wskazywałyby na to formalny spadek PKB. Żaden z krajów, łącznie z tymi, które odnotowały ogólny wzrost PKB, nie mógł się pochwalić jego wzrostem *per capita*.

Kryzys gospodarczy z dużą siłą uderzył również w rynek pracy. W wielu krajach odnotowano skokowe wzrosty bezrobocia, w przypadku państw bałtyckich – wręcz jego podwojenie. Rządowe próby pobudzania popytu i uelastycznienia rynku pracy przynosiły jedynie niewielkie złagodzenie dramatycznie pogarszającej się sytuacji. Negatywnych trendów nie odnotowano

jedynie w krajach, w których bezrobocie już wcześniej stanowiło wielki problem strukturalny i od dłuższego czasu było bardzo wysokie (kraje postjugosłowiańskie).

**Tabela 1**  
Dynamika PKB w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2009 r.

| Kraj                                                                               | Wzrost/spadek realnego PKB w 2009 r. (%) |
|------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|
| Albania                                                                            | 3,3                                      |
| Białoruś                                                                           | 0,2                                      |
| Bośnia i Hercegowina                                                               | -2,8                                     |
| Bułgaria                                                                           | -4,9                                     |
| Chorwacja                                                                          | -5,8                                     |
| Czarnogóra                                                                         | -5,7                                     |
| Czechy                                                                             | -4,3                                     |
| Estonia                                                                            | -13,9                                    |
| Kosowo                                                                             | 4,0                                      |
| Litwa                                                                              | -14,8                                    |
| Łotwa                                                                              | -18,0                                    |
| Macedonia                                                                          | -0,8                                     |
| Mołdawia                                                                           | -6,5                                     |
| Polska                                                                             | 1,7                                      |
| Rumunia                                                                            | -7,1                                     |
| Serbia                                                                             | -3,1                                     |
| Słowacja                                                                           | -4,7                                     |
| Słowenia                                                                           | -8,1                                     |
| Ukraina                                                                            | -15,1                                    |
| Węgry                                                                              | -6,3                                     |
| Członkowie UE (10 państw) <sup>a</sup>                                             | -3,75                                    |
| Europa Południowo-Wschodnia <sup>b</sup>                                           | -2                                       |
| Europejscy członkowie Wspólnoty Niepodległych Państw (Mołdawia, Białoruś, Ukraina) | -12,05                                   |
| Europa Środkowo-Wschodnia <sup>c</sup>                                             | -6,2                                     |

<sup>a</sup> Kraje należące do Unii Europejskiej: Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry.

<sup>b</sup> Albania, Bośnia i Hercegowina, Chorwacja, Czarnogóra, Kosowo, Macedonia oraz Serbia.

<sup>c</sup> Wszystkie średnie ważone.

Źródło: Dane Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (<http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/macrodatab/sei.xls>).

**Tabela 2**  
**PKB *per capita* w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2009 r.**  
**(w USD)**

| Kraj                                                                                     | PKB <i>per capita</i><br>(według kursów bieżących) | PKB <i>per capita</i><br>(według PPP) |
|------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|---------------------------------------|
| Albania                                                                                  | 3 795                                              | 7 169                                 |
| Białoruś                                                                                 | 5 191                                              | 12 741                                |
| Bośnia i Hercegowina                                                                     | 4 365                                              | 7 634                                 |
| Bułgaria                                                                                 | 6 421                                              | 12 655                                |
| Chorwacja                                                                                | 14 233                                             | 17 708                                |
| Czarnogóra                                                                               | 7 300                                              | 10 528                                |
| Czechy                                                                                   | 18 171                                             | 24 166                                |
| Estonia                                                                                  | 14 402                                             | 17 695                                |
| Kosowo <sup>a</sup>                                                                      | 1 766                                              | b.d.                                  |
| Litwa                                                                                    | 11 056                                             | 16 564                                |
| Łotwa                                                                                    | 11 466                                             | 14 291                                |
| Macedonia                                                                                | 4 750                                              | 9 585                                 |
| Mołdawia                                                                                 | 1 524                                              | 2 853                                 |
| Polska                                                                                   | 11 299                                             | 18 058                                |
| Rumunia                                                                                  | 7 610                                              | 11 881                                |
| Serbia                                                                                   | 5 642                                              | 10 563                                |
| Słowacja                                                                                 | 16 187                                             | 21 093                                |
| Słowenia                                                                                 | 24 450                                             | 27 474                                |
| Ukraina                                                                                  | 2 569                                              | 6 347                                 |
| Węgry                                                                                    | 12 894                                             | 18 306                                |
| Członkowie UE (10 państw)                                                                | 11 593                                             | 17 228                                |
| Europa Południowo-Wschodnia                                                              | 6 405                                              | 10 792 <sup>b</sup>                   |
| Europejscy członkowie Wspólnoty<br>Niepodległych Państw (Mołdawia,<br>Białoruś, Ukraina) | 2 910                                              | 7 112                                 |
| Europa Środkowo-Wschodnia                                                                | 8 127                                              | 13 163 <sup>b</sup>                   |

<sup>a</sup> Według danych Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju.

<sup>b</sup> Bez Kosowa.

Źródło: zestawienie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego ([www.imf.org](http://www.imf.org)).

Kryzys, który przyniósł spadek PKB, produkcji i popytu oraz skokowy wzrost bezrobocia, skutkował również na ogół obniżeniem tempa inflacji. Spadek wewnętrznego i zewnętrznego popytu musiał przynieść zmniejszenie presji inflacyjnej

i w efekcie znacznie spowolnić wzrost cen. O ile gospodarki większości państw regionu charakteryzowały się spadkiem tempa inflacji, o tyle w niektórych pojawiła się nawet deflacja. Jedynie na Ukrainie inflacja wciąż była dwucyfrowa.

Załamanie gospodarcze w niesprecyzowaną przyszłość oddała plany państw regionu dotyczące przystąpienia do strefy euro. 1 stycznia 2009 r. do unii monetarnej przystąpiła jeszcze Słowacja, jako drugi po Słowenii kraj EŚW, jednak dalsze rozszerzanie strefy w najbliższych latach stawało się mało realne. W warunkach rozchwiania gospodarek i globalnej recesji wypełnianie kryteriów członkostwa stało się niezwykle trudne i mogłoby raczej pogłębiać kryzys. Co więcej, wobec kryzysu w krajach strefy euro zaczęły się pojawiać coraz liczniejsze głosy, że pozostawanie poza unią monetarną może być rozwiązaniem bezpieczniejszym i korzystniejszym.

**Tabela 3**

Inflacja i bezrobocie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2009 r. (w %)

| Kraj                 | Inflacja | Bezrobocie      |
|----------------------|----------|-----------------|
| Albania              | 3,4      | 13,8            |
| Białoruś             | 12,8     | 0,9             |
| Bośnia i Hercegowina | -0,4     | 24,1            |
| Bułgaria             | 2,8      | 6,8             |
| Chorwacja            | 2,4      | 9,2             |
| Czarnogóra           | 3,4      | 15,1            |
| Czechy               | 1,0      | 6,7             |
| Estonia              | -0,1     | 13,8            |
| Kosowo               | 9,7      | 45 <sup>a</sup> |
| Litwa                | 4,2      | 13,7            |
| Łotwa                | 3,5      | 17,3            |
| Macedonia            | -0,8     | 32,2            |
| Mołdawia             | -0,1     | 6,4             |
| Polska               | 3,8      | 8,5             |
| Rumunia              | 5,6      | 7,8             |
| Serbia               | 6,6      | 27,9            |
| Słowacja             | 1,6      | 12,1            |
| Słowenia             | 0,9      | 6,0             |
| Ukraina              | 15,9     | 8,1             |
| Węgry                | 4,2      | 10,5            |

<sup>a</sup> Oficjalnie. Łącznie z niezarejestrowanym może ono jednak sięgać nawet 60%.

Źródło: jak do tabeli 1.

W 2009 r. znacząco zmalały obroty krajów EŚW w handlu zagranicznym. Niekiedy przekładało się to również na redukcję deficytu obrotów bieżących (w skrajnych przypadkach, jak w krajach bałtyckich, doprowadziło wręcz do nadwyżki) oraz nadwyżek w bilansie handlowym. Kryzys nie tylko znacząco ograniczył wymianę handlową, ale również zmniejszył zainteresowanie inwestorów zagranicznych rynkami regionu. Wiązało się to nie tylko z malejącą ich atrakcyjnością (choć obniżające się oceny agencji ratingowych i rosnące ryzyko inwestycyjne z pewnością nie wpływały pozytywnie na podejmowane decyzje), ale również z kłopotami potencjalnych inwestorów. Wszystko to wywarło bardzo negatywny wpływ na napływ kapitałów zagranicznych – znacznie mniej było nowych inwestycji, niejedna zaś zagraniczna firma, borykając się z problemami, starała się raczej ściągać kapitał z firm-córek do centrali. W tej sytuacji jedynie Albania i Czarnogóra odnotowały niewielki wzrost inwestycji bezpośrednich netto (*Foreign Direct Investment*, FDI), w pozostałych państwach regionu inwestycje zmniejszyły się, a w kilku przypadkach wycofanie kapitału spowodowało ujemny bilans FDI.

**Tabela 4**

Saldo obrotów bieżących i napływ inwestycji bezpośrednich netto (FDI)  
w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w 2009 r.

| Kraj                 | Saldo obrotów bieżących<br>(% PKB) | FDI netto<br>(mln USD) | FDI netto <i>per capita</i><br>(USD) |
|----------------------|------------------------------------|------------------------|--------------------------------------|
| Albania              | -15,4                              | 942                    | 294                                  |
| Białoruś             | -13,1                              | 1833                   | 193                                  |
| Bośnia i Hercegowina | -6,6                               | 256                    | 56                                   |
| Bułgaria             | -9,6                               | 4334                   | 602                                  |
| Chorwacja            | -5,2                               | 1600                   | 364                                  |
| Czarnogóra           | -30,1                              | 1264                   | 1887                                 |
| Czechy               | -1,0                               | 1384                   | 132                                  |
| Estonia              | +4,6                               | 182                    | 136                                  |
| Kosowo               | -30,3                              | 588                    | 327                                  |
| Litwa                | +4,5                               | -50                    | -15                                  |
| Łotwa                | +8,8                               | 150                    | 67                                   |
| Macedonia            | -6,9                               | 235                    | 123                                  |
| Mołdawia             | b.d.                               | -145                   | -34                                  |
| Polska               | -1,7                               | 8622                   | 226                                  |
| Rumunia              | -4,5                               | 6128                   | 282                                  |
| Serbia               | -5,6                               | 1865                   | 255                                  |
| Słowacja             | -3,2                               | -481                   | -89                                  |
| Słowenia             | -1,0                               | -742                   | -362                                 |
| Ukraina              | -1,6                               | 4536                   | 99                                   |
| Węgry                | +0,3                               | 0                      | 0                                    |

Źródło: jak do tabeli 1.

Kryzys szczególnie mocno nadwerężył kraje bałtyckie i Ukrainę, jednak we wszystkich krajach regionu – choć na różną skalę – odnotowano podobne problemy: spadającą produkcję przemysłową, kłopoty sektora bankowego, spadek dochodów, ograniczenie wymiany handlowej i zawirowania na rynku nieruchomości.

Istotnym czynnikiem, który w 2009 r. wpływał na stan gospodarek państw EŚW oraz na myślenie strategiczne, był styczniowy rosyjsko-ukraiński kryzys gazowy. Przerwa w dostawach gazu z Federacji Rosyjskiej dotknęła wszystkie kraje regionu, niekiedy (w państwach niemal całkowicie uzależnionych od dostaw rosyjskiego gazu – Bułgarii, Chorwacji, Serbii, Słowacji) dochodziło do przerwania lub znaczącego ograniczenia produkcji, brak gazu oznaczał również czasowe wstrzymanie dostaw energii cieplnej do mieszkań. Lepiej przygotowane na podobne sytuacje państwa udzieliły wsparcia najciężej dotkniętym tym gazowym konfliktem<sup>1</sup>. Kryzys stał się impulsem do intensywniejszej debaty poświęconej bezpieczeństwu energetycznemu regionu oraz sposobem uniezależnienia się od rosyjskich dostaw. Wśród najważniejszych projektów pojawiały się gazociąg Nabucco, terminal LNG w Chorwacji czy kwestia budowy dodatkowych magazynów gazowych pozwalających zwiększyć rezerwy<sup>2</sup>.

\*

Trwający światowy kryzys gospodarczy bardzo silnie uderzył w 2009 r. w kraje EŚW. Jego wcześniejsze symptomy przerodziły się w głęboką recesję. Wśród stabilnych gospodarek w regionie jedynie Polska uchroniła się przed zmniejszeniem PKB. Po wielu latach dynamicznego wzrostu gospodarczego i nadrabiania dystansu do krajów wysoko rozwiniętych państwa regionu znalazły się na wyjątkowo ostrym zakręcie. Gospodarki krajów EŚW doświadczyły najpoważniejszych zawirowań od czasu przeprowadzenia transformacji, ekipy rządzące zaś stanęły przed największymi wyzwaniami.

---

<sup>1</sup> M. Bocian, Ł. Antas, *Kryzys gazowy paraliżuje Europę Środkową i Bałkany*, „BEST OSW”, nr 2 (77), 14 stycznia 2009, s. 2–4.

<sup>2</sup> M. Szpala, M. Bocian, *Nowe koncepcje bezpieczeństwa energetycznego państw Europy Środkowej i Bałkanów*, „BEST OSW”, nr 4 (79), 28 stycznia 2009, s. 2–4.